

Melisa Forić

Sarajevski atentat

Ključna vprašanja

- 1. Atentat v Sarajevu – herojsko dejanje ali zločin? Ali atentat lahko opravičimo z domoljubjem?**
  - 2. Katere vrste spomeniki bi morali obeležiti spomin na sarajevski atentat?**
-

Tema

Delavnica govori o sarajevskem atentatu, ki je bil povod za začetek prve svetovne vojne, zato ga uvrščamo med evropsko in svetovno pomembne dogodke. Kontroverznost teme je vidna po različnih načinih obravnave atentata v učbenikih na ozemlju nekdanje Jugoslavije, pa tudi v Bosni in Hercegovini. Nekateri atentatorje prikazujejo kot junake, drugi pa kot teroriste, ki so s svojimi dejanji svet pripeljali do vojne.

Glavni cilj

Učenci spoznajo sarajevski atentat – njegove vzroke in posledice z različnih perspektiv.

Učni cilji

- Učenci spoznajo potek sarajevskega atentata.
- Učenci razvijajo spretnost zastavljanja jasnih zgodovinskih vprašanj; kritične uporabe zgodovinskih virov, interpretacij in perspektiv pri razumevanju teme.
- Učenci ocenijo zanesljivost različnih zgodovinskih virov glede na zanesljivost in perspektivo poročevalca.

90
minut

Navodila za delo

Prvi del delavnice je simulacija sojenja. Učenci so razdeljeni v tri skupine:

1. Tožilstvo
2. Obramba
3. Porotniki

Učitelj prevzame vlogo sodnika. Porotniki naj bodo največja skupina (polovica razreda), ker bodo na vpogled dobili vire obeh skupin (prve in druge skupine).

1. korak

Beseda sodnika. Na začetku ure učitelj (sodnik) naredi uvod v obravnavano temo. Učencem da odgovore na osnovna vprašanja: kaj, kdaj in kje. Pri tem uporabi uvodno besedilo in vire za uvodni del.

2. korak

Skupinsko delo. Vsaka od treh skupin bo dobila svoje zgodovinske vire. Prva skupina (tožilstvo) in druga skupina (obramba) morata kritično ovrednotiti vire in najti argumente, s katerimi bodo na ključno vprašanje odgovorili iz svojega zornega kota. Pripraviti morajo tudi predstavitev svojih stališč pred sodiščem. Tretja skupina (porotniki) bo dobila pomešane vire prve in druge skupine ter nalogo, da jih pregleda in razvrsti glede na njihovo vsebino: viri, ki so v korist tožilstvu, in viri v korist obrambi.

3. korak

Predstavitve skupinskega dela. Prva in druga skupina predstavi svoje stališče in utemeljene sklepe na podlagi analiziranih virov; pri tem morajo odgovoriti na ključno vprašanje.

Tretja skupina pozorno spremlja predstavitve, saj bo morala oceniti, katera skupina (tožilstvo ali obramba) je bolje izkoristila svoje vire, naredila boljšo analizo in na splošno bolj argumentirano predstavila svoj primer. Na tej osnovi bodo porotniki izrekli končno sodbo. Ta bo sicer najbolj temeljila na pozornem spremljanju predstavitev, vendar porotnikom pri presoji pomagajo tudi zgodovinski viri obeh skupin.

4. korak

Sklep in razprava. Učitelj in učenci se pogovorijo o samem dejanju atentata, njegovem vplivu in posledicah.

Potek dela – drugi del

1. korak

Učenci dobijo zbrane vire o postavljanju in umikanju spomenikov na mestu atentata v 20. stoletju. Za domačo nalogo naredijo analizo virov in na virih utemeljen predlog, s kakšnim spomenikom bi morali v sodobnosti obeležiti mesto atentata v Sarajevu.

2. korak

Predstavitve predlogov in rešitev za spomenik

3. korak

Razprava o različnih predlogih in vlogi spomenikov v vsakdanjem življenju

---

Uvod

Po aneksijski krizi, ki jo je izzvala pripojitev ozemlja Bosne in Hercegovine Avstro-Ogrski (1908-09), in balkanskih vojnah (1912-13) se je zelo zaostрил odnos med Srbijo in Črno goro na eni strani ter Avstro-Ogrsko na drugi. S pripojitvijo Bosne in Hercegovine je Avstro-Ogrska prodrla globoko na Balkan, kjer je mejila na Kraljevino Srbijo. Slednji je z balkanskimi vojnami uspelo znatno povečati ozemlje. Tedanje dogajanje na Balkanu so budno spremljale velesile, zlasti Avstro-Ogrska, Nemčija in Italija na eni strani ter Francija, Velika Britanija in Rusija na drugi. Odnosi med njimi so bili zaradi zaostrenega boja za delitev sveta zelo napeti. Velesile so se v spore vključevale z diplomatskimi intervencijami in pripravami na možen oborožen spopad.

Istočasno so se v južnoslovenskih deželah krepila mladinska gibanja, ki so zagovarjala jugoslovansko idejo oziroma združevanje vseh južnih Slovanov v skupno državo pod vodstvom Srbije ter posledično rušenje Avstro-Ogrske. Mladina je delovala v krožkih in tajnih organizacijah, ki so pogosto izvajale atentate na vidnejše predstavnike avstro-ogrške oblasti. V teh okoliščinah je Avstro-Ogrska za demonstracijo lastne moči leta 1914 v BiH izvedla vojne manevre, ki jih je vodil prestolonaslednik Franc Ferdinand osebno. Med obiskom Franca Ferdinanda v Sarajevu 28. 6. 1914 so člani mladinske organizacije Mlada Bosna organizirali in izvedli atentat na prestolonaslednika, pri tem pa umorili tudi njegovo soprogo, nadvojvodinjo Sofijo. Med člani Mlade Bosne so bili Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović, Trifko Grabež, Vaso Čubrilović, Cvjetko Popović, Muhamed Mehmedbašić, Danilo Ilić in drugi. Za dogodke je Avstro-Ogrska krivila Srbijo in ji tudi napovedala vojno. Po tem so se v vojno vključile še druge evropske države, sama vojna pa je prerasla v svetovni spopad. V zgodoviniopisu sta sarajevski atentat, pa tudi vprašanje vpletenosti Srbije, različno predstavljena. Pogosto se atentat opravičuje kot herojsko dejanje Mlade Bosne, ki se je hotela znebiti tuje oblasti. Gavrilo Princip in drugi atentatorji so po eni strani prikazani kot junaki, po drugi pa kot kriminalci, katerih dejanja je treba ostro obsoditi.

Vir 1**Zemljevid Avstro-Ogrske z Bosno kot posebnim delom države**

Vir 2 Aneksija

RAZGLAS

Narodu Bosne in Hercegovine.

Mi, Franc Jožef I.,

Cesar Avstrije. Kralj Češke itn, in Apostolski Kralj Ogrske

PREBIVALSTVU BOSNE IN HERCEGOVINE

Ko je pred časom Naša vojska prekoračila meje Vašega ozemlja, Vam je bila dana obljuba, da vojaki niso prišli kot sovražniki, ampak kot Vaši prijatelji, ki so trdno odločeni ustaviti vsako zlo, ki je leta pritiskalo na Vašo domovino.

/.../ V želji, da bi Bosno povzdignili na višjo stopnjo političnega življenja, smo se odločili podeliti obema deželama konstitucionalne (ustavodajne) ustanove, ki bodo ustrezale njihovim razmeram in skupnim interesom, ter na ta način ustvariti zakonsko podlago za predstavnštvo njihovih želja in koristi. Naj bo slišana tudi Vaša beseda, ko se odloča o zadevah Vaše domovine, ki bo kot doslej imela posebno upravo.

/.../ Iz tega razloga in v skladu s povezanostjo med Našimi častnimi predniki na ogrskem prestolu in Vašimi deželami razširjamo pravice Naše suverenosti na Bosno in Hercegovino in hočemo, da se tudi v teh deželah uvede nasledstvena pravica Naše hiše..

M. Arslanagić – F. Isaković, Istorija-Povijest, 1. Razred srednjeg usmjerenog obrazovanja, Sarajevo 1991, 278

Vir 3

Karikatura iz francoskega časopisa Le Petit Journal na temo aneksijske krize

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bosnian_Crisis_1908.jpg ,
downloaded on 28.2. 2012.

1. skupina: Tožilstvo

Glavna naloga: kritično analizirati vire iz avstrijskih, bosansko-hercegovskih, mednarodnih časopisov in dokumentov vlade
Poiščite argumente za odgovor na vprašanje, zakaj je treba na sarajevski atentat gledati kot na zločin. Pripravite predstavitev.

Vir 1

Uradne fotografije iz vladinega albuma programa obiska

Sarajevo Museum, Sarajevo during the Austro-Hungarian Monarchy 1914-1918, Display presentation, photo by author

Vprašanja:

1. Razvrstite fotografije po kronološkem zaporedju in rekonstruirajte dogodek.
2. Ugotovite, kaj fotografije prikazujejo in kakšno vzdušje vlada v trenutku, ko so bile posnete.

Vir 2

Članek iz dnevnika Deželne vlade, ki je izhajal v Sarajevu v času avstro-ogrške oblasti

O obisku Franca Ferdinanda v Sarajevu
/.../ Vrhovni poveljnik avstro-ogrške armade, prestolonaslednik nadvojvoda Franc Ferdinand, bo danes prispel v Bosno in Hercegovino. Prestolonaslednik nadvojvoda Ferdinand pozorno spremlja razvoj Bosne in Hercegovine, tako da na obisk ne prihaja samo po dolžnosti, ampak tudi zato, ker jo ima iskreno rad. To dokazuje tudi dejstvo, da ne prihaja sam, ampak v spremstvu svetle soproge vojvodinje Sofije.

Radost in veselje odmevata po vsej Bosni in Hercegovini, ljudstvo pa se pripravlja uporabiti ta srečni dogodek za prikaz svojih dinastičnih domoljubnih občutenj. Ob Njegovem obisku mu ves narod Bosne in Hercegovine brez vseh razlik s srcem, polnim radosti in navdušenja, vzklika: Dobrodošel, nadvojvoda prestolonaslednik!

Sarajevski list (Dobro nam došao), br. 127, 25.juni 1914 – 12. juni (Povjesni arhiv Sarajevo)

Vprašanje

S kakšnimi občutki narod pričakuje obisk prestolonaslednika?

Vir 3

Naslovnice tujega časopisja

»Nadvojvoda Franc Ferdinand I. in njegova soproga vojvodinja Hohenburška ubita med vožnjo po sarajevskih ulicah, Bosna«

Domenica del Corriere (italijanski sedmični list)

<http://blog.postcardgallery.net/i/pics/nyh-06-29-1914-saravo-assassination.jpg> (New York Herald, New York daily paper published in the period 1835 to 1924), downloaded on 2 June 2013

<http://previews.agefotostock.com/previewimage/bajaage/510b7d637895591db19d6200dd4aa0f2/DAE-11319783.jpg> downloaded on 27 Feb. 2012)

»Katastrofa v Sarajevu. Atentat na nadvojvodo Franca Ferdinanda I. in vojvodinjo Hohenburško. Z bombo in »browningom«. Prestolonaslednik in njegova soproga umorjena. Dva atentata !.../ Atentatorje aretirali. Vrnitev cesarja.«

»Naslednika avstrijskega prestola in soprogo umorila bosanska mladina, ki se maščuje za odvzem domovine«

http://einestages.spiegel.de/hund-images/2009/11/16/96/e70e86700c4437f45762133de62765b5_image_document_large_featured_borderless.jpg, downloaded on 2 June 2013

New York Times (American daily paper published continuously since 1851), 29 July 1914, Internet, <http://blu.stb.s-msn.com/i/7B/4992F9D19CEEE63507ADD6D4C2BE2.jpg>, downloaded on 2 June 2013

Vprašanja:

1. Kako so o dogodku poročali tuji časopisi?
2. Zakaj je bil dogodek deležen take pozornosti po vsem svetu?

Vir 4

Odlomki novinarskih prispevkov iz tujih časopisov

POLITISCHE CORRESPONDENZ (Dunaj)
DIE ERMORDUNG DER THRONFOLGERS UND SEINER
GEMAHLIN – številka 11610, 30. junija 1914

Novinarska agencija objavlja zbirnik, kaj so dunajski časopisi poročali en dan po atentatu.

Neue freie Presse: Atentat je bil balkanski umor, krvoločen in podoben divjemu skalpiranju. Če atentat pomeni, da bodo naši vladarji in prestolonasledniki vedno doživeli tak sprejem v Sarajevu, je naš edini odgovor: »Tukaj smo in tukaj bomo ostali.« Voditelji vseh držav morajo misliti na mir, vendar ne smejo dovoliti, da se balkanska bolezen širi, kajti zločini so kužni.

Die Zeit: Težka senca je padla na Srbijo. Sami Srbiji je dana velika plemenita priložnost, da naredi nekaj dobrega zase in za druge, tudi za sonarodnjake v naši monarhiji. Srbija bi morala to priložnost izkoristiti. Po prostaškem srbskem dejanju v Sarajevu je čas za plemenito srbsko protidejanje v Beogradu.

Nikola Đ. Trišić, Sarajevski atentat u svetlu bibliografskih podataka, Veselin Masleša, Sarajevo 1980, 21.

Vprašanja:

1. Kako so o dogodku poročali tuji časopisi?
2. Zakaj je bil dogodek deležen take pozornosti po vsem svetu?

Vir 6

Glas zgodovinarja – zgodovina atentata

Žerajić je streljal na deželnega glavarja Bosne in Hercegovine, generala Varešanina, z namenom pokazati vladarjem Avstro-Ogrske, da je mladina spregledala prave namene organiziranja parlamenta. /.../

Luka Jukić je (8. junija 1912) poskušal izvesti atentat na kraljevega komisarja, Slavka Cuvaja, z namenom pokazati madžarskem plemstvu stališče hrvaške mladine – Hrvaška ni ogrska, ampak svoja – hrvaška. K temu, da so se pripadniki jugoslovankega nacionalno-revolucionarnega gibanja, zlasti Mlade Bosne, opredelili za atentate kot način boja proti tuji nadoblasti, za narodno osvoboditev in združitev, so pomembno pripomogle politične in družbene okoliščine, pa tudi duhovni in kulturno-politični vplivi, ki pojasnjujejo njihovo moralno in intelektualno fiziognomijo, njihovo zgodovinsko vlogo.

Enver Redžić, Omladinski pokret I sarajevski atentat, Prilozi za istoriju BiH, Posebna izdanja ANUBiH, LXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 17. Sarajevo 1987, 318-319.

Vprašanja:

Zakaj in s katerim ciljem so bili organizirani atentati, ki so predhodniki sarajevskega atentata?

Vir 5

Članek iz dnevnika deželne vlade, ki je izhajal v Sarajevu v času avstro-ogrške oblasti

O atentatu na Franca Ferdinanda v Sarajevu Bili so to dnevi veselja, dnevi navdušenja, kdo se jih še spominja? /.../ Ljudstvo je bilo veselo, ker je bil obisk priznanje, obiskovalce je navdušeno pozdravljalo, ko so se ti nenadoma pojavili v Sarajevu, saj je v oči gledalo bodočega vladarja. /.../ In ko je prišel zadnji dan obiska, se je čaša radosti in veselja napolnila z najbolj grenkim pelinom. Radost in veselje sta izpuhtela pod vtisom grozovitega, morilskega dejanja, katerega smrtne žrtve sta nadvojvoda prestolonaslednik Franc Ferdinand in vojvodinja Sofija Hohenburška. /.../ V srcu globoko užaloščene Bosne leži mrtvo telo našega upanja in ponosa vse habsburške monarhije. /.../

Vir 7

Uradni dokument o nacionalistično-revolucionarni mladinski organizaciji v Sarajevu

Zapis deželne vlade za Bosno in Hercegovino, številka 5544Pres, Sarajevo, 9. julij 1914

Pred časom, po vsej verjetnosti pred manj kot letom, je v Sarajevu nastala mladinska organizacija z imenom Srbsko-hrvaška nacionalistična mladina. Organizacija nima čvrstega jedra, ampak je predvsem organizacija dijakov učiteljskega in srednješolskega, med njimi je tudi nekaj posameznikov trgovskega in rokodelskega stanu. Organizacija nima ne posebnih pravil ne sedeža. Osnova njihovega delovanja sta statuta zloglasnih Narodnega ujedinenja in Narodnog jedinstva iz Beograda, ki mu je svoj čas pripadal tudi atentator Žerajić. Cilj in naloga te organizacije je vso mladino slovanskega Juga vzgojiti v enotnem duhu, ki predvideva nastanek enotne jugoslovanske države pod vodstvom Srbije, torej odcepitev od habsburške monarhije («od neznosnega habsburškega jarma»). Središča tega gibanja so Beograd, Zagreb, Ljubljana in Sarajevo. V vseh srednjih šolah bodo postopno oblikovane podružnice te mladinske organizacije.

V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Vir 8

Slika sojenja

Muzej Sarajevo, Sarajevo u Austro-Ugarskoj 1914-1918

Vprašanja:

V viru poiščite, katere ideje pripisuje oblast mladinskemu gibanju in kako so te ideje povezane z atentatom?

Vprašanja

1. Natančno opišite, kaj vidite na sliki.
2. Kakšna čustva lahko opaziš na obrazih ljudi na sliki?

Vir 9

Časopisni članek: Spomini na izsledke preiskave

Preiskava, ki jo je sodišče v Sarajevu vodilo proti Gavrilu Principu in njegovim tovarišem zaradi zločina, storjenega 15. junija tega leta, in zaradi sodelovanja pri tem zločinu je doslej ugotovila:

1. Načrt za atentat nad Francem Ferdinandom med njegovim obiskom v Sarajevu so izdelali v Beogradu Gavril Princip, Nedeljko Čabrinović in Trifko Grabež s pomočjo majorja Voja Tankosića.
2. Šest bomb in štiri browninge z naboji, ki je bilo orožje za izvedbo zločina, sta nabavila in dala Principu, Čabrinoviću in Grabežu v Beogradu Milan Ciganović in major Tankosić.
3. Bombe so ročne granate iz zaloge orožja srbske vojske v Kragujevcu.
4. Da bi zločin uspel, je Ciganović Principa, Čabrinovića in Grabeža uril v rokovanju z ročnimi granatami v gozdu ob strelišču na Topčideru, Principa in Grabeža pa tudi v streljanju s pištolo Browning.
5. Varen prehod Principa, Čabrinovića in Grabeža čez mejo s pretihotapljenim orožjem je organiziral Ciganović. Prihod zločincev z orožjem v Bosno in Hercegovino so izpeljale obmejne oblasti Šabca (Rade Popović) in Loznice oziroma carinski uslužbenec Radivoj Grbić s pomočjo več drugih oseb.

Politika, br. 3769, 12. 07. 1914.

Glavna naloga

Obramba prejme zgodovinske vire iz programskih dokumentov Mladinske organizacije in njihove ideologije, časopisne članke iz srbskega in mednarodnega tiska, osebne dokumente in pisma atentatorjev. Naloga skupine je kritična analiza virov in argumentiran odgovor na vprašanje, ali je sarajevski atentat herojsko dejanje, ki ga lahko opravičimo z domoljubnimi čustvi, ter ustni zagovor svojega stališča.

Vir 1

Pismo – letak Mlade Bosne, ki opredeljuje program gibanja

Mlada Bosna

Bosna je stara srbska zemlja. Po svoji psihologiji, kulturi, vsem življenju. Pet stoletij suženjstva pa je pustilo globoko sled na njeni duši. Sprejemala je udarce, ubijali so jo, padala je in se pobirala, vedno pa je v sebi nosila veliko vero in velik, topel instinkt. Po mukah in padanjih ji je srce pomagalo znova zaživeti, a ostajala je občutljiva, počasna in zapeta. Njena zgodovina zadnjih sto let je polna preliivanja krvi, ognja in dima. Medtem ko so deli našega naroda v drugih krajih odhajali v kulturo in zavračali številne barbarske in suženjske navade, smo bili mi bičani, tako da smo ostali primitivni, neizdelani in goli. /.../Mlado bosansko gibanje za obnovo svoje dežele mora temeljiti na globoki in veliki ljubezni do naroda in na velikem zaupanju v samega sebe. Nobena sila ne sme ugasniti te ljubezni in nobena prepreka zmanjšati zaupanja v to vero. Tako bo s počasnimi in majhnimi koraki izpeljan največji proces v življenju naroda, osvoboditev iz temnice in njegov dvig do duhovne svobode in moralne neodvisnosti. Naša mlada dežela, zlomljena in izmučena, suženjska in polna teme, lahko ubere le to pot. V času duhovne in gospodarske krize se naša dežela vzpenja proti novemu soncu, nosi novo vero in ustvarja novo življenje. Tisto, kar se ji daje, pa je le majhen doprinos k njeni obnovi in njenemu ponovnemu rojstvu, ki prihaja. /.../

Vladimir Gaćinović, *Calendar Prosvjeta, Sarajevo, 1911, 92-94*, in: V. Bogičević, *Mlada Bosna, pisma i Prilozi, Sarajevo 1954*.

Vprašanja:

V besedilu poiščite, za kaj so se zavzemali, in katere ideje so zagovarjali pripadniki Mlade Bosne.

Vir 2

Stenogram izjave Gavrila Principa o njegovih političnih prepričanjih

Gavrilo Princip o svojih političnih ciljih in političnih ciljih Mlade Bosne:

Ideal iz mladosti: enotnost jugoslovanskih narodov, Srbov, Hrvatov in Slovencev, vendar ne pod Avstrijo. V neki obliki države, v republiki ali tako. Prepričan je bil, da bo izbruhnila revolucija, če se Avstrija znajde v težkem položaju. In za tako revolucijo je treba pripraviti teren in ustvariti vzdušje. Tudi prej so bili atentati in atentatorji so bili za našo mladino junaki. Ni si mislil, da bo postal heroj, želel je samo umreti za svojo idejo.

Dr. Martin Papenhajm; *Princip o sebi, Zagreb 1926*, in: V. Bogičević, *Mlada Bosna, pisma i Prilozi, Sarajevo 1954, 464-465*.

Vprašanja:

V besedilu poiščite, za kaj so se zavzemali in katere ideje so zagovarjali pripadniki Mlade Bosne.

Vir 3

Pamflet simpatizerjev atentatorjev

Ljubimo naše heroje: Jukića, Zerajića, Dojčića, Čabrinja, Planinščaka, Principa, ker so oni preroki naroda, ker so oni narod! Sinovi ene Jugoslavije!

Ali ne čutite, sinovi ene Jugoslavije, da v krvi leži naše življenje in da je atentat najvišje načelo naroda, ker je dokaz, da Mlada Bosna živi. Da živi nekaj, kar potiska neznosni imperializem, da živi nekdo, ki je pripravljen umreti!

V krvi raste življenje, v krvi je Bog naroda! Smrt je prehodila pot k ponovnemu vstajenju! Atentat je ponovno vstajenje Naroda. Smrt stotine sinov Jugoslavije je dokaz Markove dinamike in smrt dvojice herojev je ponovno rojstvo naših src. O svetli, veliki sinovi, preroki Jugoslavije!

V. Bogičević, *Mlada Bosna, Sarajevo 1954*.

Vprašanje:

Katere argumente bi lahko obramba dobila v zgornjih besedilih?

Vir 4

Stenogram pričevanja Gavrila Principa

Pr.: Kakšen je vaš svetovni nazor?
Op.: Sem jugoslovanski nacionalist in težim k zedinjenju Jugoslovanov v kateri koli državni obliki, da se osvobodijo Avstrije (69).
Pr.: Kaj so vaši krogi (somišljeniki) menili o Avstriji?
Op.: Da je Avstrija zlo za naš narod, kar dejansko tudi je, in da ni potrebna (70).
Pr.: Kakšno pa je bilo mnenje o Srbiji? Ali bi Bosni koristilo pripojiti se Srbiji?
Op.: Menili smo, da se Jugoslovani zedinijo. Razumljivo je, da bi imela Srbija kot svobodni del Jugoslovanov moralno dolžnost pri tem pomagati, da bi bila, kot je bil Piemont pri Italiji (70).
Pr.: Kakšni so bili politični nazorii Ilića?
Op.: On je nacionalist kot tudi jaz, Jugoslovan.
Pr.: Torej je enakega prepričanja kot vi?
Op.: Ja, oba meniva, da se morajo Jugoslovani združiti.
Pr.: Pod Avstrijo?
Op.: Bog ne daj. Jaz nisem bil za dinastije. Tudi tako daleč nismo šli. Mislili smo: najprej združitev, pa bomo videli, kaj bo (81).
Branitelj dr. Premužić: Verjamete v Boga ali ste ateist?
Op.: Ateist (105).

Bilješke iz stenograma sa procesa protiv zavjerenika u Sarajevskom atentatu 1914 g.) DAS, akv. br. 828. u: V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954..

Vprašanje:

Katere ideje in kakšna čustva so prevladovala v odgovorih Gavrila Principa pred preiskovalnimi organi?

Vir 5

Stenogram pričevanja Nedeljka Čabrinovića

Nedeljko Čabrinović
Pr.: Ali ste bili kdaj nacionalist?
Op.: Sem, vendar sem svoje anarhistične ideje zadrževal zase.
Pr.: Ali so tako ravnali tudi drugi?
Op.: Ostali so bili radikalni nacionalisti.
Pr.: Kaj pomeni biti radikalni nacionalist?
Op.: Združitev vseh Srbov pod eno krono. Vzpostavitev cesarstva carja Dušana.
Pr.: Pod Avstrijo?
Op.: Ne.
Pr.: Kako bi to dosegli?
Op.: Vojna z Avstrijo zaradi pripojitve Bosne in Hercegovine, Srema in Banata.
Pr.: Ali ste se strinjali s temi pogledi?
Op.: Moj ideal je bil ena jugoslovanska republika, na splošno slovanska republika.
Pr.: Kako mislite, da bi se jo dalo uresničiti?
Op.: Po zakoniti poti – nemogoče.
Pr.: Kako je to možno, saj je v Srbiji ena kraljevska družina. Ali je obljubljena vsem?
Op.: Je.
Pr.: Kako si potem to predstavljate?
Op.: Mislim, da bi se to dalo doseči s podobnim načinom, kot je to storil Mazzini v Italiji. Ker pa so Srbi in vsi tisti, s katerimi sem bil v stiku, imeli za ideal odcepitev Bosne od Avstrije in njeno pripojitev Srbiji, smo se glede tega strinjali. Edina razlika med nami je bila v tem, da so bili oni privrženci dinastije Karadžordžević, jaz pa sem ostal zvest anarhističnim idejam. Sprejel sem samo to, da bi kot kompromis dovolil, da ta vladarska družina, oziroma če je možno, samo kralj Peter, dokler je živ, ostane kralj, po njegovi smrti pa nastane jugoslovanska republika (27, 28).
Pr.: Ali si veren ali ateist?
Op.: Ateist (39).

Bilješke iz stenograma sa procesa protiv zavjerenika u Sarajevskom atentatu 1914 g.) DAS, akv. br. 828. u: V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Vprašanje:

Katere ideje in kakšna čustva so prevladovala v odgovorih Nedeljka Čabrinovića pred preiskovalnimi organi?

Vir 6

Članek iz Politike

Krvavi sarajevski dogodek je naredil v Beogradu globok vtis med vsemi družbenimi sloji. Ta vtis je še globlji, ker iz izkušenj vemo, da bo zaradi tega krvavega dejanja na naš narod v Avstro-Ogrski priletel kup nesreč. /.../

Po svoji stari navadi bo dunajski tisk z obtožbami udaril po srbskem narodu in Srbiji. Srbski narod bo kriv, ker sta atentatorja Čabrinović in Princip po narodnosti Srba. Srbija bo kriva, ker je eden izmed atentatorjev, kot je izvedeti iz telegramov, ki prihajajo iz Sarajeva, na zaslšanju izjavil, da je bil pred dogodkom v Beogradu. Ena in druga obtožba sta absurdni, saj ne more biti ves narod odgovoren za početje enega ali dveh posameznikov, in Srbija ne more biti odgovorna za dejanja nekega človeka samo zato, ker je živel v Srbiji.

Sojenje v Sarajevu

Začel se je proces proti Principu, Čabrinoviću in kolegom zaradi umora Franca Ferdinanda in njegove žene. Tožilec s sarajevskega sodišča obtožuje Principa in še dvaindvajset njegovih kolegov veleizdaje in izvedbe dveh naklepnih umorov. Razen njih pa še tri posameznike zaradi sodelovanja v prikrivanju orožja, ki je bilo nabavljeno z namenom izvedbe atentata. V obtožnici je predstavljena zarota, ki je bila skovana v Beogradu med člani Narodne odbrane, opisano je tudi potovanje zarotnikov in tihotapljenje orožja v Bosno, način, kako so zarotniki dobili sodelavce v Sarajevu, in druge podrobnosti o atentatu. V predstavitvi motivov atentata, ki je prvorazredni politični dogodek, obtožba opisuje iredentistična varovanja velikosrbskih krogov v Beogradu, ki segajo do samega dvora, in sistematično delovanje proti Avstro-Ogrski in habsburški dinastiji v Srbiji, na Hrvaškem in v Bosni. Cilj tega delovanja je odcepiti Hrvaško, Dalmacijo, Istro, Bosno, Hercegovino in dežele južne Ogrske, ki jih naseljujejo Srbi, ter to ozemlje priključiti Srbiji. Zarotnika, Princip in Čabrinović, sta priznala, kot je navedeno v enem izmed telegramov iz Sarajeva, da sta bila navdihnjena s sovraštvom proti monarhiji in velikosrbskimi idejami, ki težijo k združitvi vseh Jugoslovanov, uničenju Avstro-Ogrske in nastanku velikega srbskega cesarstva. Zato so naredili načrt atentata na Franca Ferdinanda, ki so ga tudi uresnili.

Politika, št. 3842, 6. 10. 1914, Narodna biblioteka Srbije, Online katalog

Vsi jokajo

Scena s sojenja, narejena po dunajskem »okusu«
Dunaj, 15. oktobra (z zamudo)

Na koncu sojenja v Sarajevu je Čabrinović sklenil z naslednjimi besedami: »Resnično nismo vedeli, da je bil pokojnik oče; da ima otroke, smo izvedeli tukaj. Do dna srca so nas pretresle njegove zadnje besede, namenjene soprogi: 'Ne smeš umreti! Živi za otroke.' (vsa dvorana joče) Sam sem zločinec, morilec. Delajte z menoj, kar vas je volja: vendar prisegam pri Bogu, želim, da stari cesar, da otroci odpustijo, kar smo zagrešili proti njim. Sodniki, takoj nas lahko pošljete v smrt. Nismo navadni zločinci, smo zavedeni mladeniči.« Naprej ni mogel govoriti, ker je planil v jok. Potem se je predsednik obrnil k obtoženim in vprašal, ali bi želel še kdo spregovoriti. Odločno je vstal Gavrilo Princip /.../, rdeč od razburjenja, vendar zbran, videlo se je, da se obvladuje in nadzoruje. Spregovoril je z močnim in energičnim glasom: »Spodbud od druge za atentat ni bilo. Kar Čubrinović tukaj govori drugače, se laže, laže se tudi tožilec, ki bi to želel dokazati. Nas ni nihče najel! Imeli smo radi svoj narod, poznali smo položaj, v katerem je, in vedeli, kaj naš narod teži. To je resnica!«

Politika št. 3850, 14. 10. 1914. Narodna biblioteka Srbije, Online katalog

Vprašanja:

1. Kako srbsko časopisje obvešča javnost o atentatorjih in sojenju?
2. Katere argumente lahko dobi obramba v navedenih virih?
3. Kaj bi bil lahko razlog, da je edina objavljena fotografija Gavrila Principa v letu 1914 izšla v srbskem časopisu Politika?

Naloga, odgovoriti na vprašanje:

Kakšen spomenik bi bil primeren za obeležitev atentata v Sarajevu?

Učencem pripravimo zbrane vire o postavljanju in umikanju spomenikov na mestu atentata v 20. stoletju. Za domačo nalogo naredijo analizo virov in na virih utemeljen predlog, s kakšnim spomenikom bi morali v sodobnosti obeležiti mesto atentata v Sarajevu.

Domača naloga: Analiziraj in pripravi predlog, kakšen spomenik bi moral obeleževati mesto atentata danes.

Uvod

Dogodki, ki so zgodovinsko pomembni, ne najdejo svojega mesta samo v dokumentih, knjigah in spominih, ampak se tudi na mestih, kjer so se zgodili, postavljajo spomeniki. Mesto, kjer se je zgodil sarajevski atentat, so skušali ohraniti v spominu s postavitvijo spomenika, ki bo zanamcem govoril o dogodku 28. junija 1914. Sto let pozneje lahko govorimo o večjem številu spomenikov, ki so se menjavali skladno z ideologijo oblasti in političnimi okoliščinami Bosne in Hercegovine ter Sarajeva.

Leta 1917 je bil na Latinskem mostu postavljen spomenik nadvojvodi Ferdinandu in njegovi soprogi Sofiji, ki je nosil ime Spomenik umoru. Po nastanku Kraljevine SHS (leta 1918) je bila ena glavnih nalog novih oblasti umik spomenikov, ki so povečevali habsburško monarhijo, zato so marca 1919 prvi spomenik umaknili. Na njegovo mesto so postavili spominsko ploščo Gavrilu Principu in atentatorjem. Istočasno so na pokopališču ob cerkvi svetega nadangela Mihaela na Koševu v Sarajevu postavili skupinsko grobnico atentatorjem, v kateri so pokopane njihove kosti. Tam je tudi spominsko obeležje. Skupinska grobnica in kapelica so ostale ohranjene do danes. Nemški okupatorji so po prevzemu oblasti v Sarajevu leta 1941 umaknili spominsko ploščo pripadnikom Mlade Bosne. Po osvoboditvi leta 1945 pa je nova oblast Narodne republike Bosne in Hercegovine 6. maja znova postavila spominsko ploščo pripadnikom Mlade Bosne. Kmalu po vojni so vili tudi stopinje Gavrila Principa (1956).

Na mestu atentata je bil odprt Muzej Mlade Bosne (1953). Po začetku vojne leta 1992 in obroča okoli Sarajeva so prestavili spominsko ploščo in stopinje Gavrila Principa. Muzej je po zadnji vojni spremenil ime v Muzej Sarajevo 1878–1918, postavljena pa je bila tudi nova spominska plošča z napisom v bosanskem in angleškem jeziku. Nekdanji most Gavrila Principa se danes imenuje Latinska vrata.

Z analizo različnih spominskih obeležij na mestu atentata lahko spremljamo tudi, kako se je spreminjal spomin na sarajevski atentat in njegove protagoniste.

Vir 1

Slike in informacije o postavitvi spomenika Francu Ferdinandu in Sofiji v Sarajevu leta 1917

»Na tem mestu sta nadvojvoda Franc Ferdinand in njegova soproga Sofija žrtvovala svoji življenji ter prelila kri za Boga in domovino.«

Napis na spomeniku iz leta 1917

Muzej grada Sarajeva

Vir 2

Slike in informacije o izgradnji grobnice za atentatorje iz leta 1920

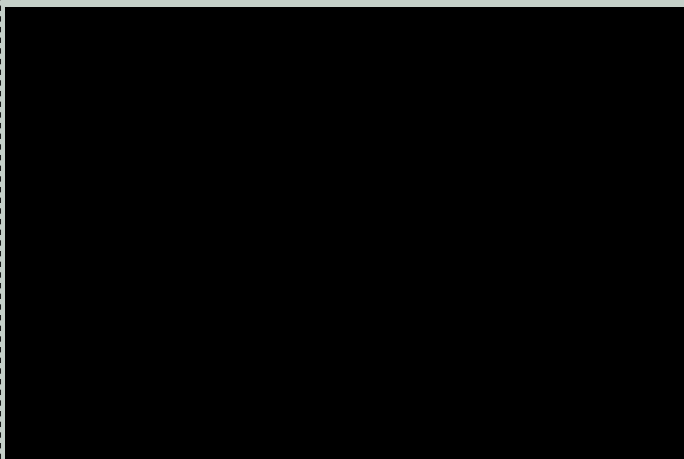
Sarajevo, 6. junija 1920

Jutri, na dan sv. Jovana, bo uradni pokop kosti vidovdanskih herojev, Gavrila Principa, Nedeljka Čabrinovića, Jakova Milovića, bratov Mitra in Nega Kerović, ki so jih ob spremstvu Sokolov prinesli iz Terezina na Češkem.

Procesija se bo začela pri glavni pošti, kjer bo imel Lujo Novak govor, nadaljevala se bo proti kraju, kjer je Gavrilo Princip umoril Franca Ferdinanda in njegovo soprogo na Vidov dan leta 1914. Tam bo imel Vasilij Grdić govor o pomenu vidovdanskega atentata, potem pa bo zbor odpel »Hej, trubaču«.

Na pokopališču Koševo je postavljena posebna grobnica, kamor bodo jutri položeni ostanki Gavrila Principa in njegovih tovarišev.

Politika, št. 4384, 7. junija 1920

Blagosloven onaj koji vječno živi.
Imao se zašto i roditi.
Vidovdanski heroji
Nedeljko Čabrinović
Veljko Čubrilović
Gavrilo Princip
Danilo Ilić
Nego Kerović
Mihajlo Miško Jovanović
Jakov Milović
Bogdan Žerajić
Trifko Grabež
Mitar Kerović
Marko Perić
1914.

Kapela Sv. Arhangela Mihaila i natpis na spomen-ploči na grobnici, fotografija autora.

Vir 3

Film o umiku spominske plošče Gavrilu Principu, ki so ga izvedli Nemci leta 1914

(Youtube) <http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ&feature=g-hist&context=G23aececAHT009KAADAA>

Vir 4

Fotografija stopinj Gavrila Principa in plošča, postavljena leta 1945

S tega mesta je 28. junija 1914 Gavrilo Princip s svojimi streli izrazil narodni protest proti tiraniji in stoletno željo naših narodov po svobodi.

Spominska plošča, postavljena 6. maja 1945, in stopinje Gavrila Principa, postavljene leta 1956.

<http://g-ecx.images-amazon.com/images/G/01/wikipedia/images/b67c09a14e346968a34ce5b9ec165b8746cee8aa.jpg>

Vir 5

Časopisni članek o postavljanju spominske plošče na mestu atentata (8. maj 1945)

Odkritje spominske plošče Gavrilu Principu
Na prvem Mladinskem kongresu, 7. aprila ob 16. uri, se je zbrala množica v Parku cesarja Dušana v Sarajevu, kjer so celotno prireditev odprli z odkrivanjem spominske plošče velikemu narodnemu heroju in mučencu, borcu za svobodo in bratstvo vseh narodov Jugoslavije, Gavrilu Principu. /.../ Po uradnih govorih je sprevod odšel do zgodovinskega mesta, kjer je strel Gavrila Principa oznanil smrt vsem, ki skušajo vsiliti suženjstvo našem narodu. Nova spominska plošča Gavrilu Principu je postavljena na istem mestu, kjer je stala prejšnja, a jo je nemški okupator umaknil v prvih dneh okupacije. /.../ Navzoči so odkritje spominske plošče pospremili z besedami: »Slava umrlemu narodnemu heroju Gavrilu Principu in njegovim tovarišem.«

Oslobođenje, 8. maja 1945

Vir 6

Fotografija spominske plošče, postavljene leta 2002

SA OVOG MJESTA 28. JUNA 1914. GODINE
GAVRILO PRINCIP JE IZVRŠIO ATENTAT NA
AUSTROUGARSKOG PRESTOLONASLJEDNIKA
FRANCA FERDINANDA I NJEGOVU SUPRUGU
SOFIJU

FROM THIS PLACE ON 28 JUNE 1914
GAVRILO PRINCIP ASSASSINATED THE HEIR
TO THE AUSTRO-HUNGARIAN THRONE
FRANZ FERDINAND AND HIS WIFE SOFIA

*Spominska plošča na mestu atentata iz leta 2002,
fotografija avtorice*

Videogradivo

1. Kratki film o atentatu

http://www.youtube.com/watch?v=5_qvMykIN20

2. Film o umikanju spominske plošče Gavrilu Principu, ki so ga izpeljali Nemci leta 1941

<http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ&feature=g-hist&context=G23aececAHT009KAADAA>